

Панасюк Валентин Анатолійович

Концепція Москва – Третій Рим в XXI ст. та місце в ній України

УДК 355.48+316.485.26]:316.776
(477+470)
DOI <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2024-2.10>

Панасюк Валентин Анатолійович
кандидат політичних наук,
доцент кафедри мистецтвознавства
та загальногуманітарних дисциплін
Міжнародного гуманітарного
університету
вул. Фонтанська дорога, 33,
Одеса, Україна
ORCID: 0000-0003-4655-0553

В статті аналізуються причини приходу до влади В. Путіна в РФ і реалізація концепції Москва – Третій Рим та виникнення специфічного терміну «путінізм», що характеризує особливості політичного режиму в державі. Розкриваються внутрішні реформаційні політичні процеси спрямовані на згорання демократичних інститутів і придушення опозиції в країні та вбивствами її відомих представників.

Досліджується відношення президента РФ в XXI ст. до ЄС та НАТО від спроб інтегрувати Росію в ці структури до переходу на позиції несприйняття і ворожого ставлення до них. Зазначено спроби Кремля встановити гегемонію на пострадянському просторі завдяки домінуванню в СНД і бажання створити антизахідну коаліцію.

Розкриваються спроби Москви побудувати двополюсну модель світу. Показано агресивне ставлення РФ до поширення ЄС і НАТО на пострадянський простір. З'ясовуються причини вкрай негативного ставлення Кремля до кольорових революцій і спроб Грузії та України вибудувати успішні шляхи інтеграції в ЄС та НАТО.

Аналізуються причини нападу РФ на Грузію та відчуття перемоги для росіян і зміцнення свого іміджу в світі через пасивність країн ЄС та НАТО через небажанні жорстко застосувати санкції проти агресора.

Розкривається дистанціювання РФ від ЄС та НАТО і зближення з КНР, Іраном і Туреччиною через загострення з ними після революцій в Україні. З'ясовуються причини тісних контактів між Францією, ФРН та РФ.

Досліджено передумови та наслідки вторгнення РФ в Україну та початку АТО і повномасштабної війни країни агресора з метою ліквідації української державності під виглядом «збирання історичних земель» Росії.

Аналізуються наслідки поразок на фронті російських військ. Розкрито безуспішні спроби на протязі короткого часу здійснити окупацію України стали шоком для Європи і важким ударом для пересічних росіян. Ідеї «єдності», «братерства», «руського міра», органічно поєднаного державною пропагандою з православ'ям за потужної духовної підтримки РПЦ потерпіли крах. Україна здобула Томос, а український народ переконав світ, що прагне жити в суверенній незалежній державі. Доведено, що спроби реалізації В. Путіним концепції Москва – Третій Рим вкотре потерпіли крах, але продовжує жити в імперіалістичній свідомості пересічних громадян та правлячих верхів російської еліти провокуючи шовінізм і війни на території пострадянського простору, ізолюючи РФ від ЄС та НАТО.

Ключові слова: концепція Москва – Третій Рим, «путінізм», «руський мір», пропаганда, влада, реформи, опозиція, антизахідна коаліція, РПЦ, РФ, США, Україна, ЄС, НАТО, СНД.

Вступ. Особливістю національного характеру громадян РФ є те, що в масі своїй вони прагнуть бачити над собою сильного одноосібного правителя. Саме цей лідер на думку російської більшості здатний покращити життя народу. Принцип демократичного колективного правління не спрацьовує в цій державі. Колегіальне управління здається російському суспільству анархією, що веде до колективної злочинності і безвідповідальності правлячих верхів на всіх рівнях влади. Тому не дивно, що гасло «волимо царя» йде в РФ з низів. Однак все, що веде до погіршення життя простого народу насаджується їм «зверху» саме тим «царем» якого вони обрали. Доказом цьому є історія РФ не лише в XVIII чи XX ст., а навіть в наш час.

Мета статті – визначити особливості реалізації РФ концепції Москва – Третій Рим в XXI ст.

Зазначена тема потребує вирішення таких завдань:

- з'ясувати причини приходу до влади в РФ В. Путіна;
- дослідити політичні процеси в РФ у ствердженні «путінізму» в Росії;

– проаналізувати пропаганду Кремля і військову агресію та їх наслідки.

Методи дослідження: для визначення особливостей реалізації РФ концепції Москва – Третій Рим в XXI ст. застосовувались методи біографістичний, ретроспективний, пояснення узагальнення та систематизації.

Результати дослідження. Обрання В. Путіна президентом РФ було не випадковим, а закономірним процесом. Випусник юридичного ВНЗ і Вищої школи КДБ, директор ФСБ на момент свого обрання влаштував практично всі субелітні угруповання на владному олімпі. Із 1990-х рр. він зробив стрімку кар'єру дійшовши до посади прем'єра. Переважаюча більшість виборців були готові за нього голосувати. В ньому бачили своєрідну «месію», що врятує РФ від подальших негараздів. Дослідник А. Піонтковський у 2000 р. увів термін «путінізм». Охарактеризувавши його наступним чином: «Путінізм як найвища та заключна стадія бандитського капіталізму в Росії». Стаття вразила не різкою критикою, а своїми передбаченнями, що дійсно справдились. А Піонтковський стверджує,

що здобуття В. Путіним влади було цілою спецоперацією. Її суть полягала у організованих владою терактів у Москві та початком Другої чеченської війни 1999 р. з метою підняти передвиборчий рейтинг кандидата від влади В. Путіна. Саме цікаво, що перед виборами сам В. Путін виконуючи обов'язки президента РФ дистанціювався від Б. Єльцина і його оточення. Та поведив себе опозиційно до чинної влади. Це при тому, що сам Б. Єльцин в обмін на особисті гарантії В. Путіна від кримінального переслідування після відставки оголосив його своїм наступником. Все це дало бажаний результат. В березні 2000 р. Перемогу на виборах президента здобув саме цей кандидат [7, с. 248–249; 24].

Реалізація міфологеми Москва – Третій Рим супроводжувались репресіями радикальними внутрішніми реформами наростаючою внутрішньою пропагандою і агресивною зовнішньою політикою. В історії РФ розпочалась епоха, що отримала назву «путінізм». Він знайшов своє відображення в докорінних змінах, що поступово сформувались в державі протягом тривалого правління другого президента суверенної РФ.

Узурпація влади по суті стала ключовою ціллю новообраного президента та його команди. В такій державі не могли співіснувати не підконтрольний їй медіапростір чи великий бізнес.

В. Путін, здобувши владу, розпочав гоніння на опозиційних олігархів. Був заарештований В. Гусинський Сам власник вимушено емігрував за кордон. Наступною жертвою режиму став Б. Березовський. Медіа-канали олігархів були відібрані владою. В 2013 р. Б. Березовського знайшли мертвим. Експерти ставлять під сумнів офіційну версію – самогубство. Практично найбільша нафтова компанія ЮКОС залишалась не підконтрольна владі. Опозиційність М. Ходорковського режиму призвели до конфіскації компанії, арешту бізнесмена, тривалого ув'язнення і еміграції за кордон після звільнення.

Резонансні вбивства відомих представників опозиції: А. Політковської. Отруєння за кордоном специфічною не доступною для простих громадян отрутою – радіоактивним полонієм колишнього співробітника ФСБ О. Литвиненка. Вбивство цієї людини стало топ-темою світових ЗМІ. Британська влада офіційно заявила, що до цього вбивства можуть бути причетні найвищі посадові особи РФ. Цю думку підтвердив і британський суд.

Подальші події вказували на те, що в Кремлі вирішили дати виклик США і країнам Заходу. Репресії і вбивства не припинились, а навпаки набули більшого розмаху і масштабу. Ніби стали демонстрацією сили. Було вбито опозиціонера Б. Немцова. Отруєно і потім заарештовано О. Навального. Влада категорично заперечила свою причетність до будь-яких незаконних дій сто-

совно опозиції. Однак закордонні ЗМІ і вищі посадові особи провідних держав світу не однозначно натякали, що відповідальність за ці злочини несуть вище керівництво РФ. [5; 9; 19; 18].

Загиблі за життя активно розкривали корупційність у коридорах влади. Вели розслідування терактів 1999 р. доказуючи, що їх організаторами була сама влада. На сьогодні зібрано чимало доказів причетності посадовців з оточення В. Путіна до цих злочинів. Однак слід зазначити, що провину обвинувачених не доведено. Тому дані злочини потребують подальшого розслідування для їх розкриття і підтвердження або спростування подібних заяв та притягнення винних до відповідальності.

Розправляючись із внутрішньою опозицією та монополізуючи інформаційний простір країни влада здійснювала кардинальні внутрішні реформаційні зміни в державі, знищуючи по суті конституційний устрій країни. Федералізм – передбачає розширені права регіонів. Децентралізацію влади. Закладає підвалини для надійних механізмів регіонального самоуправління. Показовим є той факт, що своїм указом президент поділив державу на сім федеральних округів. Кожен округ очолила людина президента. Так звані повноважні представники по факту переобрали на себе повноваження губернаторів в межах свого федерального округу. Значно послабивши владу інституту губернаторів і регіональних спікерів.

Губернатори були позбавлені права засідати у Раді Федерації. Відповідно це обмежували їхні можливості впливати на створення і прийняття відповідних законопроектів, що захищали б інтереси їх регіонів. Створюючи видимість формального федералізму центр замінив присутність губернаторів у законодавчому органі двома представниками від кожного регіону. Одного представника від законодавчої влади надсилав регіональний парламент у Раду Федерації. Другого – призначав губернатор від виконавчої влади. Однак це фікція. Кандидатура кожного представника попередньо узгоджувалась в Кремлі. Відповідно «незручний» для центру кандидат де-факто втрачав можливість потрапити у вищий представницький орган влади. Так Кремлем було створено «фільтр», щоб відсіювати непотрібних кандидатів в обидві палати вищого законодавчого органу – Федеральних Зборів.

Базовий принцип демократії – самоуправління суб'єктів федерації було суттєво звужено Кремлем. Центральна влада по суті змінила виборчий процес в країні під свої інтереси. Порушили демократичний виборчий процес формування законодавчої гілки влади в державі [17, с. 225–226].

Реформаційний курс на узурпацію влади продовжувався. Москва сформувала інститут повноважних представників. Так звані повпреди призначалися особисто президентом РФ. Їх головна функція слідити за неухильним виконанням вказівок адмі-

ністрації президента регіональною владою. По суті повпред ставав своєрідним генерал-губернатором контролюючи діяльність губернаторів в окремо взятому окрузі. Подібний захід в державному управлінні призвів до того, що губернатор ставав заручником повпреда. Повноваження повпреда були де-факто занадто розширенні. В той час повноваження губернаторів по суті передавались в регіональний парламент. В народі було забрано право обирати губернаторів. Віднині їх призначав президент [17, с. 226; 23, с. 192–195].

У виборчому законодавстві вибори стали пропорційними. Піднявся прохідний бар'єр у нижню палату Федеральних Зборів з 5% до 7%. Політичні блоки опинялись під забороною. Передвиборча застава зросла до 2 млн \$. В цілях запобігання можливого бойкоту виборів. Було анульовано мінімальну явку виборців і графу проти всіх. Застосовані владою політичні технології у виборчих процесах були спрямовані проти опозиційних партій. Саме мілкі опозиційні партії мали можливість об'єднатись в опозиційні блоки і сплативши незначну заставу подолати 5% прохідний бар'єр. Враховуючи зазначені реформи вони втрачали таку можливість. До того за вказівкою влади ЦВК почала відмовляти опозиційним партіям в реєстрації на виборах і знімати їх з виборчих перегонів за незначні, а часто і надумані порушення.

Реформи зачепили і судову владу. Термін перебування федерального судді на посаді скорочувався. Призначення федерального судді судовою колегією було анульовано. Дана функція передавалась президенту [17, с. 226].

Подібні реформи ставили під жорсткий прямий контроль виконавчої влади законодавчу владу і судову. Головний принцип демократії – розподіл і незалежність трьох гілок влади в державі було грубо порушено. Виконавча гілка влади по суті узурпувала дві інші. Головним зацікавленим політичним суб'єктом в цих процесах став президент РФ В. Путін.

Поступово команда президента розгорнула активну діяльність спрямовану на ліквідацію фундаментальних основ демократії – ліквідація місцевого самоуправління. Для цього на вищому законодавчому рівні було прийнято і запроваджено новий закон про місцеве самоуправління. Головним пунктом даного закону став інститут сіті-менеджерів. По факту це найнятий владою професіонал в галузі управління. Сіті-менеджер став керівником мерії. Мер обирався думою і був її головою. Ключовим стало те, що неформальний вплив на сіті-менеджера отримав губернатор. Тут варто нагадати, що губернатор за попередніми реформами призначався президентом.

Таким чином опосередковано через губернаторів Кремль отримав можливість контролювати інститут сіті-менеджерів. З іншого боку маючи

колосальну підтримку губернаторів призначених президентом сіті-менеджери найняті владою зацікавлені беззаперечно виконувати всі її вказівки. Муниципальний принцип формування місцевого самоуправління прямим голосуванням громадян було втрачено. Сам мер обраний колегією думи виступав скоріше формальним представником місцевої влади, а не уособленням принципу демократичного народного самоуправління.

Подальші закони ліквідували можливість шляхом референдуму оголосити імпичмент президенту. Ініціювати відставку губернаторів. Формувати бюджет і переглядати статус суб'єкта федерації. Введення військового стану президентом ставило поза законом всі призначені в регіоні вибори і референдуми.

Провівши основні реформи по зміцненні вертикалі влади оточення президента взялись на законодавчому рівні обмежувати свободу слова в країні. Прийняття закону про протидію екстремістській діяльності дала можливість владі жорстко контролювати і забороняти функціонування громадських організацій. Скорочувати їх кількість. Контролювати їх фінансування. На законодавчому рівні визначались місця де дозволялись мітинги і демонстрації громадян проти влади [17, с. 226–227].

Прагнучи довічно керувати країною з подачі В. Путіна стартувала реформа, що обнулила його терміни перебування при владі. Постпред України в ООН С. Кислиця в 2020 році аналізуючи конституційні зміни в РФ зазначив, що вони порушують зобов'язання взяті Росією перед ООН та Радою Європи [11].

Внутрішньополітичні процеси активно вплинули на пропаганду в країні. Сприяли зростанню настроїв шовінізму, ксенофобії і агресивній зовнішній політиці.

З приходом до влади В. Путіна зовнішня політика РФ була відносно лояльною щодо США країн НАТО та ЄС. Цілком імовірно, що очільник Кремля розраховував, що зможе домовитись з головним суперником США про двополюсну систему світі. В особистих заявах В. Путін неодноразово заявляв, що модель міжнародних відносин не може бути однополюсною. В розмовах з Б. Клінтоном В. Путін натякнув, що РФ має бажання інтегруватись в НАТО. За спогадами президента РФ відповідь американського політика була для нього образливою. В той час В. Путін не втрачав ще надії на інтеграцію Росії в даний блок і спільне формування світового порядку в рамках цієї організації. Цим пояснюється його нейтральне ставлення до відкриття нових баз НАТО в Європі на початку правління [2].

Не слід ігнорувати і той факт, що на початку 2000 р. Кремль вирішував нагальні внутрішні проблеми. Чеченська війна. Сепаратизм окремих регі-

онів. Ці внутрішні деструктивні чинники певною мірою перешкоджали активній зовнішній політиці.

В. Путін в чеченській війні заявив, що РФ активно бореться з міжнародним тероризмом. Події 11 вересня 2001 р. у США значно поліпшили стосунки двох держав. Лідери двох країн заявили про необхідність боротьби з міжнародним тероризмом. Водночас про спадкоємність РФ СРСР мови не було. На початку 2000 р. влада офіційно проголосила курс на демократичні перетворення і позбавлення тоталітарного радянського минулого. Хоча на практиці була далекою від її реалізації [8].

Переломним для РФ можна вважати 2003 р. Введення військ США в Ірак загостило ситуацію з РФ. У Кремлі звинуватили Вашингтон в агресивних діях, що суперечать міжнародному праву. В. Путін в інтерв'ю на адресу США застосував вислів «кулачне право». МЗС РФ почало поступово висловлювати занепокоєння проникненням НАТО і ЄС на Схід. Все частіше звучав термін про країн-сателітів, що нібито потрапляють під вплив США в складі НАТО на пострадянському просторі. В той же час у Кремлі не давали відповідь на головне питання. Чому країни колишнього СРСР прагнуть насамперед в НАТО і в ЄС, а не до інтеграції з РФ. Зазначимо, що проникненню цих інтеграційних структур сприяла сама Москва. В своїх заявах найвищі посадові особи почали говорити про спадкоємність РФ від СРСР. Про історичні землі РФ за межами її держави. Захист російськомовних за кордоном. Братерство слов'янських народів. Концепція «Росія старший брат» «Москва – третій Рим». Все це створювало певну напруженість у стосунках з сусідніми державами. Термін старший брат ніби автоматично давав дозвіл РФ карати і милувати інші народи ставлячись до них зверхньо. Втручання і розпалювання військових конфліктів РФ на пострадянському просторі в 90-х рр. свідчило про досвід Кремля в політиці «розділяй і пануй». Тому не дивно, що пострадянські країни прагнули не просто інтегрувати в міжнародні організації світу, а й захистити себе від агресивного сусіда. До того ж внутрішньополітичні процеси чітко сигналізували про формування в РФ авторитарної одноосібної влади В. Путіна. За таку політику його почали піддавати критиці на Заході та в США чим викликали обурення в Кремлі [4; 20; 21].

Кольорові революції на пострадянському просторі стали свідчення трансформації народів на шляху до демократії. Зміни світогляду нового покоління. Боротьби за очищення влади від корупції, зловживань та пострадянського минулого. В Москві усвідомили небезпеку подібного явища на території РФ. Реакція владних верхів була миттєвою. Москва різко засудила події в Україні та Грузії. Назвала їх державним переворотом. Відкрито звинуватила США і країни ЄС в організації фінан-

суванні та підтримці цих подій. Мас-медіа РФ приклали максимальні зусилля, щоб дискредитувати події в революційних країнах. До свідомості пересічного росіянина потрібно було донести, що аналогічні події в будь-якій країні породжують хаос, анархію прихід до влади націоналістів і втраті національного суверенітету. Все це нібито робить США і її країни сателіти в цілях підкорити собі ці держави і відірвати їх від РФ і налаштувати проти неї. З кожним роком звинувачення ставали все абсурднішими.

Показовим в цьому плані став виступ В. Путіна у Мюнхені. 2007 р. він відкрито звинуватив США за підтримки країн Заходу створити однополюсну модель світу. Вказав на те, що США прагне до гегемонії на всій політичній карті світу. Заявивши, що РФ має право захищати власні інтереси і вести незалежну зовнішню політику [6, с. 132–133; 10; 20].

Бухарестський саміт 2008 р. розглядав ключове питання – надання Грузії і Україні ПДЧ на вступ до НАТО. Кремль був категорично проти. В Москві не приховували свого невдоволення. В розмові з президентом США Дж. Бушем В. Путін відверто заявив, що у випадку вступу України до альянсу її територіальна цілісність може бути порушена. За надання ПДЧ Україні і Грузії були США. Проти виступили ФРН і Франція. Дипломати Кремля святкували тимчасовий успіх. Надання ПДЧ Україні і Грузії було тимчасово відкладено.

Події серпня 2008 р. повернули Москву в 90-ті рр. Під виглядом захисту населення Південної Осетії та Абхазії ЗС РФ втрутились у внутрішні справи Грузії. Військовий конфлікт зупинений 1992 р. розгорівся з новою силою. Ціль втручання РФ очевидна шляхом розпалювання військових дій зупинити вступ Грузії в НАТО. Згідно уставу НАТО країна, що має на своїй території заморожені військові конфлікти або територіальні суперечки не має права інтегруватись до даної організації. В результаті війни Москва перемогла не лише у військовому плані, а й дипломатичному. Вона посилила свій вплив в сепаратних регіонах. Уникла міжнародних санкцій. Підвищила свій авторитет на пострадянському просторі. Довела свою готовність захищати свої політичні інтереси силовими методами [25].

Пасування ЄС, НАТО і США перед агресією Кремля підштовхнуло її до подальшої ескалації в регіонах її політичних інтересів. Партнерські стосунки склались РФ з Туреччиною. Цьому сприяли засудження Кремлем спроби державного перевороту в Туреччині. Анкара звинуватила Вашингтон у причетності до цих подій. Е. Ердоган подякував В. Путіну за дипломатичну підтримку. Водночас ускладнились стосунки РФ з Вірменією. Москва по факту припинила підтримку Єревана у війні з Азербайджаном за Нагірний Карабах. Азербай-

джан традиційно перебуває під протезе Туреччини [13; 15].

Дипломатичну і військову перемогу РФ здобула у Сирії. Надавши підтримку діючому уряду Москві вдалось зберегти свій вплив в цьому регіоні. Сили опозиції підтримуванні США та країнами НАТО зазнали поразки. Водночас через анексію ЗС РФ АРК Москва здобула військову перемогу, але зазнала дипломатичної поразки. Подальше існування СНД країни-учасниці почали ставити під сумнів. ЄврАзЕС, ШОС ОДКБ створені під егідою Кремля не досягли поставлених цілей. Від самого початку Україна та інші країни пострадянського простору доволі обережно поставилась до цих ініціатив Москви. Навіть вступаючи в ці організації найближчі партнери Кремля не мали бажання повністю в них інтегруватись. Найкраще це спостерігається на діяльності ОДКБ. Після анексії АРК дезінтеграційні процеси посилювались. РФ своїми агресивними діями відштовхнула від себе пострадянські держави [1; 16].

Зближення РФ з КНР та Іраном відбувається на фоні взаємного загострення стосунків. із США. Казахстан не визнав Крим російським і псевдодержави ЛНР і ДНР. Не зважаючи на те, що війська ОДКБ посприяли придушенню протестів в Казахстані проти діючого президента. КНР також офіційно не підтримав окупацію українських територій РФ. Виступив за територіальну цілісність України [1].

Противиться інтеграційним планам Кремля навіть її найближчий союзник – Республіка Білорусь. Не приживаються на території пострадянського простору тези руського міра. Єдність народів. Історична спільність. Православ'я, державність, народність.

РПЦ стало на службу державних інтересів. Релігійна політична риторика перетворило інститут церкви у центр пропаганди. Всі ці заходи Кремля викликають більше питань ніж відповідей.

З поміж провідних держав заходу Франція і Німеччина є впливовими партнерами РФ. Німеччина стратегічний партнер Кремля в газовій сфері. РФ постійно використовує власні енергетичні ресурси як інструмент політики для досягнення політичних цілей. Франція бачила в Москві противагу надмірному посиленню НАТО у світі. Певне дистанціювання від НАТО притаманно французькому уряду ще з часів Ш. де Голля.

Однак Революція Гідності стала відправною точкою чергової війни між Росією та НАТО. Подальша Анексія Криму, введення військ на Сході України засвідчило прагнення Кремля повторити грузинський сценарій. Прологом цих подій стала повномасштабна війна РФ проти України в лютому 2022 року. РФ традиційно в усьому звинуватила США.

Отже, путінському режиму з 2000 р. вдалось оновити концепцію Москва – третій Рим. Рефор-

мувати всю вертикаль влади для узурпації одноосібного авторитарного режиму. Ідеологічно перекопати власний народ в потрібному для влади руслі. Знищити опозицію в державі і монополізувати всі ЗМІ. В зовнішній політиці на початку 2000-х рр. перетворити РФ в активний суб'єкт міжнародних відносин. В війні з Грузією де-факто вийти переможцем.

Однак разом з тим з 1991 р. спостерігається ідеологічна криза. Міфологема про Богообраність російського суспільства продовжує жити. Однак вона не дає відповіді на низку складних запитань у різних сферах суспільно-політичного життя. Концепція Москва – Третій Рим проголосувала об'єднання інших народів навколо центру – Москви. Подібний підхід потерпів крах. РФ в ХХІ ст. не стала центром єднання країн пострадянського простору. Не інтегрувалась вона і до ЄС та НАТО. По факту вона залишається ізольованою країною. Концепція Москва – третій Рим не спрацювала. Навпаки відштовхнула від неї сусідні держави. Такий розвиток подій передбачав у свої роботах Дж. Тойнбі. Він слушно вказував, що Росія завжди була в опозиції до Заходу тому дух месіанізму та зверхності над іншими країнами міцно засів у свідомості її народу і еліти. В союзі із православною церквою, що повністю контрольована владою дух месіанізму не зникне в російського народу – пророкував вчений [3, с. 549]. На сьогодні в Кремлі виробили тезу про тотальну ворожість «гей-Європи» проти православної традиційної Росії. Зазначимо, що подібний підхід позитивно сприймається народами РФ.

Однак виникають питання, що створюють проблеми для зовнішньої політики Кремля. Заполітизована РПЦ підтримуючи владу періодично нагадує, що Москва третій Рим. В даній ситуації з'ясовується, що «другий Рим» не зник. Константинопольський патріархат не сприймає позитивно подібні заяви РПЦ. Навпаки виникає прагнення послабити міжнародний вплив Московського патріархату на сусідні держави. Надання Україні Томосу суттєво вдарило по центральній ідеології РФ [12].

На духовному і політичному фронті Кремль втрачає позиції. Повномасштабна війна РФ проти України стала неймовірним ударом і шоком для всієї світової спільноти і Кремля. Міфи про прагнення значної частини українців стати частиною руського міра і непереможність ЗС РФ виявились фікцією російської пропаганди, що активно переконувала в цьому власний народ. Це призвело до зміщення акцентів. Мас-медіа РФ почали переконувати, що війна триває з країнами НАТО, що перебувають на території України.

Подібні твердження для внутрішнього споживання російських громадян є досить дієвими. Слушною є думка Л. Моїсеєнко та інших дослідників про зв'язки концепції «Русский мир» з полі-

тичною концепцією Москва – Третій Рим. Цей взаємозв'язок є черговим відображенням імперських амбіцій Кремля. [14, с. 165; 22]. Однак зовнішній світ відвертається від РФ. Створити антизахідну коаліцію проти США не мають перспектив. Цьому сприяють її агресивні дії. Активна позиція США на міжнародній арені. Успіхи ЗСУ на фронті. Концепція Москва – третій Рим втретє не витримує випробування з початку заснування Москви.

Висновки. Обрання В. Путіна на посаду РФ відповідало мілітарним поглядам народу і еліти. Особливістю правління нового очільника Кремля стало ствердження одноосібної влади, що увійшло в історію під назвою «путінізм».

Головними рисами «путінізму» стали реформи, що обмежували владу на місцевому і регіональному рівні вибудовуючи сильну вертикаль президентської влади.

У прагненні до ствердження авторитарного правління влада почала придушувати опозицію, окремі її представники були усунуті з політичного олімпу різними засобами. Не виключено, що представники центральної влади могли виступати навіть замовниками фізичного знищення окремих представників опозиції.

Результати внутрішньої політики стали логічним продовженням зовнішньої політики відродивши концепцію Москва – Третій Рим. Її реалізація розпочалась гаслами про «захист», «єдність» «братерство», поверненням РФ «історичних земель», але на практиці супроводжується військовою агресією по відношенню до сусідніх держав через їх прагнення до інтеграції в ЄС та НАТО, що є неприйнятним для В. Путіна та його оточення. Москва прагне домінувати на пострадянському просторі над країнами колишнього СРСР.

Наслідками агресивної політики РФ стали її ізоляція від демократичного світу, поразки на фронті, здобуття Україною Томосу і черговий крах реалізації Кремлем концепції Москва – Третій Рим.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Абішев І. Чому розвалюється ОДКБ. *BBC NEWS Україна*. 11.10.2022. URL : <https://www.bbc.com/ukrainian/features-63215213> (дата звернення 11.02.2024).
2. Балачук І. Путін розповів, як питав США, чи візьмуть Росію в НАТО. *Українська правда*. 02.21.2022. URL : <http://surl.li/psbwt> (дата звернення 11.02.2024).
3. Бандровський О. «Рах гомана» : Сучасні геополітичні міфи та історична сутність. *Вісник Львівського ун-ту*. 2019. Спецвипуск. С. 545–556.
4. Бурда В. 22 роки брехні і погроз: як змінювалась риторика путіна про Україну, війну та ядерну зброю. *CHAS.NEWS. ТЕПЕРІШНІЙ*. 07.10.2022. URL : <http://surl.li/psbwt> (дата звернення 11.02.2024).
5. Волчек Д. Лисица залезла в курятник. Путин и четырнадцать мертвецов. *Радио Свобода*. 23.11.2019.

URL : <https://www.svoboda.org/a/30284178.html> (дата звернення 11.02.2024).

6. Гібридна війна : in verbo et in praxi : *Донецький нац-ний ун-тет ім. В. Стуса* під заг. ред. проф. Р. О. Додонова. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. 412 с.
7. Дем'яненко Б. Дем'яненко В. «Путінізм» як різновид авторитарного політичного режиму. *Наукові записки. ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2018. Вип. 2 (94) С. 241–257.
8. Демченко О. 20 років після 9/11. Як змінився світ. *Lb.ua. Головна. Світ*. 11.09.2022. URL : <http://surl.li/pscdd> (дата звернення 11.02.2024).
9. ЄСПЛ: Росія відповідальна за вбивство Литвиненка у Британії. *Радіо Свобода*. 21.09.2021. URL : <http://surl.li/pscdf> (дата звернення 11.02.2024).
10. Жданова І. Чи здатна Мюнхенська безпекова ситуація зупинити агресію Росії проти України. *Радіо Свобода*. 17.02.2023. URL : <http://surl.li/psche> (дата звернення 11.02.2024).
11. Кислиця: зміни до Конституції РФ суперечать її міжнародним зобов'язанням. *Lb.ua. Головна. Світ*. 07.05.2020. URL : <http://surl.li/pscea> (дата звернення 11.02.2024).
12. Корогодський Ю. Як Томос знищує імперський слоган «Москва – Третій Рим». *Еспресо*. 20.12.2018 р. URL : <http://surl.li/pscih> (дата звернення 11.02.2024).
13. МЗС Туреччини подякувало Кремлю за допомогу під час спроби державного перевороту. *Українформ*. 25.07.2016. URL : <http://surl.li/psdgo> (дата звернення 11.02.2024).
14. Моїсєєнко Л. Відображення міфу «Москва – третій Рим» в політиці Росії: історіографія проблеми. *Гуманітарний вісник*. Число 32. Вип. 16. С. 165–176.
15. Нове загострення на Кавказі: Азербайджан і Туреччина скористалися слабкістю росії. Інтерв'ю М. Лісковича. *Українформ*. 13.09.2022. URL : <http://surl.li/pscjh> (дата звернення 11.02.2024).
16. Павлюк О. Путін розпорядився перекинути російські війська із Сирії в Україну. *Суспільне новини*. 07.05.2022. URL : <http://surl.li/psclc>
17. Панасюк В. Особливості відбудови авторитарного режиму в сучасній Російській Федерації. *Актуальні проблеми політики*: зб. наук. пр. С. Ківалов гол. ред. НУ «ОЮА», Південноукраїнський центр гендерних проблем. Одеса : Фенікс, 2014. Вип 53. С. 225–232.
18. Піонтковський А. Ходорковський і влада Путіна. Гордіня і упередження. *Радіо Свобода*. 15.01.2014. URL : <http://surl.li/pscta> (дата звернення 11.02.2024).
19. Попова С. Сакральні жертви Путіна: кого і чому вбивають у Росії. *24 канал*. 07.10.2019. URL : <http://surl.li/psctu> (дата звернення 11.02.2024).
20. Портніков В. Путінська Росія повертається в СРСР. Концепції доведеться переглядати. *Радіо Свобода*. 10.03.2021. URL : <http://surl.li/psctu> (дата звернення 11.02.2024).
21. Сидорук Т. Павлюк В. Розширення НАТО як фальшивий привід для виправдання війни Росії проти України. *НІСД*. 20.09.2022. URL : <http://surl.li/pscwo> (дата звернення 11.02.2024).
22. Сірка Й. Москва не третій Рим. 30.06.2023 р. *Український погляд*. URL : <http://>

ukrpohliad.org/blogs/moskva-ne-tretij-rym.html (дата звернення 11.02.2024).

23. Шипунов Г. Реформа федеративного устрою Росії в контексті становлення моноцентричного політичного режиму президента В. Путіна. 2007. *Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку*: зб. наук. пр. Львів, 2007. Вип. 19. С. 189–198.

24. Шумакова Н. Андрій Пionтковський: Україна – як Британія 1940 року, що бореться сама з Гітлером. *BBC News Україна*. 17.07.2022. URL : <https://www.bbc.com/ukrainian/features-62163890> (дата звернення 11.02.2024).

25. Якби у 2008 році Україна і Грузія отримали перспективу членства в НАТО, то багатьох війн можна було б уникнути. Інтерв'ю Міністра оборони України О. Резнікова військовому телебаченню. *Армія Inform*. 24.08.2022. URL : <http://surl.li/psdey> (дата звернення 11.02.2024).

REFERENCES:

1. Abishev, I. (2022). Chomu rozvalyuet'sya ODKB. *BBC NEWS Україна*. 11.10.2022. URL : <https://www.bbc.com/ukrainian/features-63215213> (дата звернення 11.02.2024).

2. Balachuk, I. (2022). Putin rozpoviv, yak pitav SShA, chi viz'mut' Rosiyu v NATO. *Українська правда*. 02.21.2022. URL : <http://surl.li/psbwt> (дата звернення 11.02.2024).

3. Bandrovs'kii, O. «Pax romana» : Suchasni geopolitichni mifi ta istorichna sutnist'. *Visnik L'vivs'kogo un-tu*. 2019. Spetsvipusk. S. 545–556.

4. Burda, V. (2022). 22 roki brekhni i pogroz: yak zminyvalas' ritorika putina pro Ukraїnu, viinu ta yadernu zbroyu. *CHAS.NEWS. TEPERISHNII*. 07.10.2022. URL : <http://surl.li/psbwt> (дата звернення 11.02.2024).

5. Volchek, D. (2019). Lisitsa zalezla v kuryatnik. Putin i chetyrnadsat' mertvetsov. *Radio Svoboda*. 23.11.2019. URL : <https://www.svoboda.org/a/30284178.html> (дата звернення 11.02.2024).

6. Gibridna viina : in verbo et in praxi : Donets'kii natsnii un-tet im. V. Stusa pid zag. red. prof. R. O. Dodonova. *Vinnitsya : TOV «Nilan-LTD»*, 2017. 412 s.

7. Dem'yanenko, B. Dem'yanenko, V. (2018). «Putinizm» yak riznovid avtoritarnogo politichnogo rezhimu. *Naukovi zapiski. IPIEND im. I. F. Kurasa NAN Ukraїni*. Vip. 2 (94) S. 241–257.

8. Demchenko, O. (2022). 20 rokiv pislya 9/11. Yak zminiv'sya svit. *Lb.ua. Golovna. Svit*. 11.09.2022. URL : <http://surl.li/psccd> (дата звернення 11.02.2024).

9. ЄSPL: Rosiya vidpovidal'na za vbiivstvo Litvinka u Britanii. *Radio Svoboda*. 21.09.2021. URL : <http://surl.li/pscdf> (дата звернення 11.02.2024).

10. Zhdanova I. Chi zdatna Myunkhens'ka bezpekova situatsiya zupiniti agresiyu Rosii proti Ukraїni. *Radio Svoboda*. 17.02.2023. URL : <http://surl.li/psche> (дата звернення 11.02.2024).

11. Kislitsya: zmini do Konstitutsii RF superechat' ii mizhnarodnim zobov'yazanniam. *Lb.ua. Golovna. Svit*. 07.05.2020. URL : <http://surl.li/pscea> (дата звернення 11.02.2024).

12. Korogods'kii, Yu. (2018). Yak Tomos znishchue impers'kii slogan «Moskva – Tretii Rim». *Espresso*. 20.12.2018. URL : <http://surl.li/pscih> (дата звернення 11.02.2024).

13. MZS Turechchini podyakovalo Kremlyu za dopomogu pid chas sprobi derzhavnogo perevorotu. *Ukrinform*. 25.07.2016. URL : <http://surl.li/psdgo> (дата звернення 11.02.2024).

14. Moiseenko, L. Vidobrazhennya mifu «Moskva – tretii Rim» v polititsi Rosii: istoriografiya problemi. *Gumanitarnii visnik*. Chislo 32. Vip. 16. S. 165–176.

15. Nove zagostrennya na Kavkazi: Azerbaidzhan i Turechchina skoristalisya slabkisty rosiї. *Intrv'yu M. Liskovicha. Ukrinform*. 13.09.2022. URL : <http://surl.li/pscjx> (дата звернення 11.02.2024).

16. Pavlyuk, O. (2022). Putin rozporyadiv'sya perekinuti rosiis'ki viis'ka iz Sirii v Ukraїnu. *Suspil'ne novini*. 07.05.2022. URL : <http://surl.li/psclc>

17. Panasyuk, V. (2014). Osoblivosti vidbudovi avtoritarnogo rezhimu v suchasni Rosiis'kii Federatsii. *Aktual'ni problemi politiki.*: zb. nauk. pr. S. Kivalov gol. red. NU «OYuA», Pivdenoukraїns'kii tsentr gendernikh problem. *Odesa : Feniks*. Vip 53. S. 225–232.

18. Piontkovs'kii, A. (2014). Khodorkovs'kii i vlada Putina. Gordinya i uperedzhennya. *Radio Svoboda*. 15.01.2014. URL : <http://surl.li/pscta> (дата звернення 11.02.2024).

19. Popova, S. (2019). Sakral'ni zhertvi Putina: kogo i chomu vbivayut' u Rosii. 24 kanal. 07.10.2019. URL : <http://surl.li/psctu> (дата звернення 11.02.2024).

20. Portnikov, V. (2021). Putins'ka Rosiya povertaet'sya v SRSR. Kontseptsii dovedet'sya pereglyadati. *Radio Svoboda*. 10.03.2021. URL : <http://surl.li/psctu> (дата звернення 11.02.2024).

21. Sidoruk, T. Pavlyuk, V. (2022). Rozshirennya NATO yak fal'shivii privid dlya vipravdannya viini Rosii proti Ukraїni. *NISD*. 20.09.2022. URL : <http://surl.li/pscwo> (дата звернення 11.02.2024).

22. Sirka, I. Moskva ne tretii Rim. 30.06.2023 r. *Українська погляд*. URL : <http://ukrpohliad.org/blogs/moskva-ne-tretij-rym.html> (дата звернення 11.02.2024).

23. Shipunov, G. (2007). 4Reforma federativnogo ustroyu Rosii v konteksti stanovlennya monotsentrichnogo politichnogo rezhimu prezidenta V. Putina. *Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку*: зб. наук. пр. L'viv. Vip. 19. S. 189–198.

24. Shumakova, N. (2022). Andrii Piontkovs'kii: Україна – як Британія 1940 року, шчо бoret'sya sama z Gitlerom. *BBC News Україна*. 17.07.2022. URL : <https://www.bbc.com/ukrainian/features-62163890> (дата звернення 11.02.2024).

25. Якби у 2008 році Україна і Грузія отримали перспективу членства в НАТО, то багатьох війн можна було б уникнути. Інтерв'ю Міністра оборони України О. Резнікова військовому телебаченню. *Армія Inform*. 24.08.2022. URL : <http://surl.li/psdey> (дата звернення 11.02.2024).

The concept of Moscow – the Third Rome in the XXI century and Ukraine’s place in it

Panasyuk Valentin Anatoliyovych

Candidate of Political Sciences,
Associate Professor at the Department
of Mystical Studies and International
Humanitarian Disciplines
International Humanitarian University
Fontanska doroha str., 33,
Odesa, Ukraine
ORCID: 0000-0003-4655-0553

The article analyzes the reasons for V. Putin's coming to power in the Russian Federation and the implementation of the concept of Moscow – the Third Rome and the emergence of the specific term "Putinism", which characterizes the peculiarities of the political regime in the state. Internal reformation political processes are revealed aimed at the collapse of non-acceptance and hostile attitude towards them. The Kremlin's attempts to establish hegemony in the post-Soviet space thanks to its dominance in the CIS and the desire to create an anti-Western coalition are noted.

The attitude of the president of the Russian Federation in the XXI century is studied. to the EU and NATO from attempts to integrate Russia into these structures to the transition to a position of non-acceptance and hostile attitude towards them. The Kremlin's attempts to establish hegemony in the post-Soviet space thanks to its dominance in the CIS and the desire to create an anti-Western coalition are noted.

Moscow's attempts to build a bipolar world model are revealed. The aggressive attitude of the Russian Federation towards the expansion of the EU and NATO into the post-Soviet space is shown. The reasons for the extremely negative attitude of the Kremlin to the color revolutions and the attempts of Georgia and Ukraine to build successful ways of integration into the EU and NATO are revealed.

The reasons for the Russian attack on Georgia and the feeling of victory for the Russians and the strengthening of their image in the world due to the passivity of the EU and NATO countries due to their reluctance to strictly apply sanctions against the aggressor are analyzed. The distancing of the Russian Federation from the EU and NATO and its rapprochement with the People's Republic of China, Iran and Turkey due to the escalation with them after the revolutions in Ukraine are revealed. The reasons for the close contacts between France, Germany and the Russian Federation are being investigated.

The prerequisites and consequences of the invasion of the Russian Federation into Ukraine and the beginning of the anti-terrorist operation and the full-scale war of the aggressor country with the aim of eliminating Ukrainian statehood under the guise of Russia's "collection of historical lands" are studied.

The consequences of defeats at the front of Russian troops are analyzed. Unsuccessful attempts to occupy Ukraine in a short period of time became a shock for Europe and a heavy blow for ordinary Russians. The ideas of "unity", "brotherhood", "Russian peace", organically combined by state propaganda with Orthodoxy under the powerful spiritual support of the Russian Orthodox Church, failed. Ukraine won Tomos, and the Ukrainian people convinced the world that they aspire to live in a sovereign, independent state. It has been proven that V. Putin's attempts to implement the Moscow-Third Rome concept once again failed, but it continues to live in the imperialist consciousness of ordinary citizens and the ruling elite of the Russian elite, provoking chauvinism and wars on the territory of the post-Soviet space, isolating the Russian Federation from the EU and NATO.

Key words: the concept of Moscow – the Third Rome, "Putinism", "Russian Peace", propaganda, power, reforms, opposition, anti-Western coalition, Russian Orthodox Church, Russian Federation, USA, Ukraine, EU, NATO, CIS.